

Medeplegen en medeplichtigheid

5 ■ 2020

Colofon

- **Missie** JurisDidact streeft ernaar kennis en inzicht bij juristen te verhogen en de ontwikkeling van het professioneel handelen te bevorderen door middel van onafhankelijke, individuele nascholing.
- **PO-punten** 3
- **Geldigheid** U kunt de eindtoets maken zolang deze in uw online persoonlijk dossier staat vermeld.

- **Redactie** Mr. Pieter Dorhout, hoofdredacteur
Mr. dr. Chana Grijsen
Prof. mr. dr. Charlotte Phillips
Prof. mr. dr. Lies Punselie
- **Docent** Mr. Mirthe Docter
- **Uitgever** Igno Ketelaars
- **Vormgeving** Roelof Koster Design, Mildam
- **Foto omslag** Merel Waagmeester Fotografie, Merel Waagmeester

© 2020 JurisDidact, Gorssel

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enig andere manier, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

- **Bestellingen** De basisprijs van een programma is € 189,50 (excl. btw). Bij gelijktijdige bestelling vanaf 4 programma's geldt korting. Zie hiervoor de website van JurisDidact. JurisDidact legt de gegevens van bestellers vast voor verwerking van de bestelling. De gegevens kunnen door ons worden gebruikt om u te informeren over relevante producten en diensten, tenzij u te kennen hebt gegeven hiertegen bezwaar te hebben.
- **Certificaten** Certificaten worden alleen toegekend aan kopers van losse programma's.
- **Administratie** Bij wijziging van de tenaamstelling en/of het adres verzoeken wij u deze gegevens door te geven aan de klantenservice van JurisDidact: Parallelweg 25, 7213 VT Gorssel.
- **Algemene voorwaarden** Levering en diensten geschieden volgens de Algemene voorwaarden van MOCuitgevers BV, gedeponeed bij de Kamer van Koophandel onder nummer 6469182. Een exemplaar van deze voorwaarden zal op verzoek worden toegezonden. De voorwaarden zijn te raadplegen via www.mocuitgevers.nl.

Inhoud

Inleiding – 4

Pre-toets – 6

Blok A

Het dubbel opzetvereiste

A1 Introductie: ratio achter de deelnemingsvormen – 9

A2 Het opzetvereiste bij medeplegen – 11

A3 Het opzetvereiste bij medeplichtigheid – 17

Blok B

Ontwikkeling en afbakening

B1 Verruiming van het bereik van de deelnemingsvormen – 22

B2 Afbakening en de rol van de advocatuur – 26

Afkortingenlijst – 31

Antwoorden pre-toets en casuïstiek – 32

Literatuur – 36

Toetsvragen – 38

Inleiding

Ons Wetboek van Strafrecht kent vier deelnemingsvormen: medeplegen, medeplichtigheid, uitlokking en doen plegen. Hoewel de wetgever zich destijds niet expliciet heeft uitgelaten over de deelnemingsregeling is het doel van de deelnemingsregeling duidelijk: het uitbreiden van de kring van strafrechtelijk aansprakelijke personen. In de rechtspraak lijken de deelnemingsvormen medeplegen en medeplichtigheid de grootste rol te spelen. Medeplegen is het in bewuste en nauwe samenwerking plegen van een strafbaar feit, en medeplichtigheid is het behulpzaam zijn bij het plegen van een strafbaar feit.

Juist vanwege het verruimende karakter van de deelnemingsvormen vond de wetgever het van belang dat er ook begrenzing van deze verruiming plaatsvond. De belangrijkste begrenzing is gelegen in het (dubbel) opzetvereiste. Een deelnemer moet opzet hebben op de samenwerking én op het grondfeit.

Het onderscheid tussen medeplegen en medeplichtigheid is strafrechtelijk gezien van wezenlijk belang. Dit blijkt uit het feit dat medeplegers als ‘daders’ worden gezien, terwijl dit voor medeplichtigen niet geldt (zie artikel 47 jo. 49 Sr). Het medeplegen van een strafbaar feit is daarnaast vaak strafverzwarend, denk bijvoorbeeld aan diefstal in vereniging. Voor medeplichtigheid geldt juist dat het ten opzichte van het plegen minder strafwaardig is omdat de bijdrage beperkter is. Indien sprake is van medeplichtigheid wordt het maximum op de hoofdstraffen met een derde verminderd. Daarnaast is alleen medeplichtigheid aan misdrijven strafbaar gesteld. Uit het voorgaande blijkt dat het onderscheid tussen de deelnemingsvormen strafrechtelijk gezien van belang is. Voor de advocatuur is kennis van beide deelnemingsvormen en het onderscheid daartussen essentieel. Het kan immers voor cliënten een fors verschil maken of zij voor het medeplegen van een feit of voor medeplichtigheid daaraan worden veroordeeld.

De wetsartikelen zelf bieden niet veel houvast. Dat heeft ertoe geleid dat de invulling van de begrippen medeplegen en medeplichtigheid, en met name de afbakening tussen beide deelnemingsvormen, in de jurisprudentie heeft plaatsgevonden.

In deze cursus wordt ingegaan op het dubbele opzetvereiste en wat dit betekent voor de strafpraktijk. Daarnaast wordt toegelicht hoe deze opzeteis door de Hoge Raad wordt gehanteerd. Het opzetvereiste vormt een belangrijke begrenzing van de deelnemingsvormen en is een belangrijk aspect voor de advocatuur om verweer op te voeren. Daarnaast wordt aandacht besteed aan (recente) ontwikkelingen in de rechtspraak op het gebied van het medeplegen en medeplichtigheid, waarbij in het bijzonder de afbakening tussen beide aan bod komt. Wanneer kan nog worden gesproken van ‘slechts’ het behulpzaam zijn bij een strafbaar feit, en wanneer komt het strafwaardigere medeplegen in beeld?

Deze juridische nascholing is in twee blokken verdeeld:

Het dubbel opzetvereiste

Ontwikkeling en afbakening

Blok A

Blok B

■ **Leerdoelen:**

Na het doorlopen van deze juridische nascholing:

- bent u bekend met het dubbel opzetvereiste van de deelnemingsvormen medeplegen en medeplichtigheid en weet u hoe dit door de Hoge Raad wordt getoetst;
- weet u waar de grens ligt tussen beide deelnemingsvormen en bent u op de hoogte van de (recente) ontwikkelingen in de rechtspraak;
- bent u in staat om de bijdrage van uw cliënt op waarde te schatten en verweer te voeren op het (ontbreken van) opzet op een bepaalde deelnemingsvorm en/of bij de minst strafwaardige vorm uit te komen.

■ *Opmerking*

Deze juridische nascholing is in twee gedeelten (Blok A en B) door te werken. U zult voor beide blokken elk anderhalf uur nodig hebben. Mogelijk beklijft de stof beter als u de nascholing in twee gedeelten doorwerkt.

■ *Criteria toets*

U slaagt voor de online eindtoets als u minimaal 6 van de 10 vragen juist hebt beantwoord. U kunt tweemaal herkansen.

■ *Over de docent*

Mr. Mirthe Anouk Docter is haar carrière gestart bij de strafsector van het Gerechtshof Amsterdam. Sinds augustus 2017 werkt zij als strafrechtadvocaat bij Kennemer Advocaten. Zij blogt met regelmaat over strafrechtelijke onderwerpen en schrijft (wetenschappelijke) artikelen voor diverse uitgevers. In haar vrije tijd is zij actief als vrijwilliger voor het Nederlands Juristencomité voor de Mensenrechten (NJCM) en voor de strategisch procederen tak van het NJCM (PILP NJCM).

Om voor uzelf te bepalen wat uw kennis is van dit onderwerp, kunt u vrijblijvend de pre-toets maken. De resultaten van de pre-toets tellen niet mee voor uw eindscore.

- 1 Medeplegen en medeplichtigheid zijn deelnemingsvormen. Wat is kenmerkend (en een vereiste) voor strafbare deelneming in het algemeen?
 - A Er moet altijd sprake zijn van een samenwerkingsverband tussen personen.
 - B Het accessoriteitsvereiste, de onzelfstandigheid van de deelnemingsvormen.
 - C Voor alle deelnemingsvormen geldt dat de deelnemer een delictsbestanddeel moet hebben vervuld.
 - D Het moet in alle gevallen gaan om een voltooid delict voordat sprake kan zijn van strafbare deelneming.

- 2 Wat is kenmerkend aan de deelnemingsvormen als we spreken over opzet?
 - A Het dubbel opzetvereiste. De deelnemer dient opzet te hebben op de deelnemingshandeling en op het grondfeit.
 - B De deelnemer dient opzet te hebben op de bijdrage die hij levert. Welk grondfeit gerealiseerd wordt is niet relevant.
 - C De deelnemer hoeft in alle gevallen slechts voorwaardelijk opzet te hebben op het grondfeit.
 - D De deelnemer hoeft alleen opzet te hebben op het grondfeit en niet zozeer op welke bijdrage hij of zij daaraan levert.

- 3 Wat is juist ten aanzien van medeplegen en medeplichtigheid?
 - A De medepleger en de medeplichtige worden allebei gezien als indirecte deelnemers.
 - B De medepleger en de medeplichtige worden gezien als directe deelnemers. Zij leveren allebei een directe bijdrage aan de totstandkoming van een delict.
 - C De medepleger wordt gezien als een directe deelnemer, de medeplichtige als indirecte deelnemer.
 - D De medepleger wordt gezien als indirecte deelnemer, de medeplichtige als directe deelnemer.

- 4 Wat is juist ten aanzien van de strafwaardigheid van medeplichtigheid?
- A Bij medeplichtigheid aan een misdrijf wordt het strafmaximum met een derde verhoogd.
 - B Bij medeplichtigheid aan een misdrijf wordt het strafmaximum met een derde verminderd.
 - C Medeplichtigheid is net zo strafwaardig als het plegen van een strafbaar feit.
 - D Bij medeplichtigheid aan een misdrijf is het opzet van de medeplichtige leidend voor de kwalificatie van het misdrijf én wordt het strafmaximum met een derde verminderd.
- 5 Wat is een verschil tussen medeplegen en medeplichtigheid?
- A Alleen voor medeplegen is vereist dat er een strafbaar grondfeit tot stand is gekomen.
 - B Alleen medeplichtigheid aan een misdrijf is strafbaar.
 - C Alleen voor medeplichtigheid is vereist dat er een strafbaar grondfeit tot stand is gekomen.
 - D Alleen medeplichtigheid aan een overtreding is strafbaar.
- 6 Indien uw cliënt wordt vervolgd voor medeplichtigheid aan een diefstal. Wat is dan de maximale straf die aan hem kan worden opgelegd?
- A Vier jaar.
 - B Vier jaar verminderd met een derde.
 - C Drie jaar.
 - D Drie jaar verminderd met een derde.
- 7 Wat is juist ten aanzien van de strafrechtelijke aansprakelijkheid van medeplegers?
- A Medeplegers zijn altijd enkel aansprakelijk voor hun eigen aandeel.
 - B Medeplegers zijn over en weer aansprakelijk voor het geheel, voor zover dat valt binnen hun samenwerkingsopzet.
 - C Medeplegers zijn alleen aansprakelijk als ze zelf rechtstreeks hebben deelgenomen aan het grondfeit.
 - D Medeplegers zijn alleen aansprakelijk als ze lijfelijk aanwezig zijn bij de uitvoering van het grondfeit.
- 8 In welk arrest liet de Hoge Raad de 'rechtstreekse deelname' (een gezamenlijke uitvoering) los als centraal criterium van medeplegen?
- A Het Containerdiefstal-arrest
 - B Het Wormerveerse brandstichting-arrest
 - C Het Eindhovense brandstichting-arrest
 - D Het Cito-arrest

- 9 Welk arrest speelde een belangrijke rol bij het loslaten van lijfelijke aanwezigheid als vereiste voor medeplegen?
- A Containerdiefstal-arrest
 - B Wormerveerse brandstichting-arrest
 - C Vrees-arrest
 - D Melk en water-arrest
- 10 Wat is de ratio achter de deelnemingsvormen?
- A Het uitbreiden van de kring van strafbare feiten.
 - B Het uitbreiden van de kring van strafbare personen.
 - C Het begrenzen van de verruimende strafrechtelijke aansprakelijkheid .
 - D Het codificeren van bestaande rechtspraak.

CASUS 1

Woninginbraak

Piet en Jan besluiten dat zij samen een woninginbraak gaan plegen. Zij hebben een vrijstaande woning op het oog waarvan zij weten dat de bewoners op vakantie zijn. Zij besluiten op klaarlichte dag te gaan inbreken. Ze vragen Dirk om ze rond 14:00 uur bij de woning op te halen. Dat is het enige wat Dirk gevraagd wordt. Dirk weet niet wat Piet en Jan van plan zijn in de woning en ziet het als een vriendendienst hen op te halen. Dirk haalt Piet en Jan op bij de woning waarin zij hebben ingebroken om 14:00 uur.

- a Waar doet juridisch gezien de rol van Dirk (het ophalen van Piet en Jan bij de woning) aan denken?

- b Waar ontbreekt het aan om te kunnen spreken van strafbare deelneming?

Uitgangspunt voor strafrechtelijke aansprakelijkheid was lange tijd dat alleen de persoon die het feit pleegde dader en pleger was. Niet ieder strafbaar feit wordt echter door één dader gepleegd. Soms wordt er samengewerkt om een strafbaar feit te plegen. Om ook deze personen strafrechtelijk aansprakelijk te kunnen stellen werd de deelnemingsregeling in het leven geroepen.

Medeplegen en medeplichtigheid zijn beide deelnemingsvormen. De deelnemingsvormen zijn in het leven geroepen om de kring van strafbare personen uit te breiden. Dit ligt anders bij bijvoorbeeld een poging of voorbereidingshandelingen, waardoor het bereik van het aantal strafbare *feiten* wordt uitgebreid. Sinds de invoering van het Wetboek van Strafrecht is het aanvankelijk restrictieve, overwegend fysieke daderschapsbegrip, dat uitging van de fysieke handeling, in

jurisprudentie en literatuur steeds meer plaats gaan maken voor een ruimere, functionele handelsleer, zo signaleert Elzinga [1]. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de ontwikkeling van het functioneel daderschap, beschrijven Vellinga en Vellinga-Schootstra [2]. Functioneel daderschap maakt het mogelijk om natuurlijke en rechtspersonen aansprakelijk te houden voor gedragingen die feitelijk door anderen zijn verricht. Indien een rechtspersoon een strafbaar feit begaat, kunnen natuurlijke personen die binnen de rechtspersoon werkzaam zijn voor deze feiten worden vervolgd (zie artikel 51 Sr). Voorwaarde is dat de natuurlijke personen over die gedragingen konden beschikken en het plaatsvinden van die gedragingen hebben aanvaard, zo blijkt uit het IJzerdraad-arrest, HR 23 februari 1954, NJ 1954, 378.

De verruiming van de strafrechtelijke aansprakelijkheid van de deelnemingsvormen vindt zijn begrenzing in twee aspecten: het accessoriteitsvereiste en het dubbel opzetvereiste.

■ **Accessoriteitsvereiste**

Een vereiste voor strafbare deelneming is dat betrokkenheid pas strafbaar is wanneer een bepaald strafbaar feit of een poging daartoe is begaan. Door De Hullu [3] wordt dit verband ook wel het accessoriteitsvereiste genoemd. Het strafbare feit of de poging daartoe wordt ook wel met de term grondfeit aangeduid. In beginsel werkt het accessoriteitsvereiste beperkend. De totstandkoming van een grondfeit is immers een voorwaarde voor strafbare deelneming. Het accessoriteitsvereiste is echter in vergaande mate gerelativeerd doordat naast een strafbare poging ook voorbereidingshandelingen die onder 46a Sr vallen een grondfeit opleveren waaraan strafbaar kan worden deelgenomen, zo betoogt De Jong [4]. Door het strafbaar stellen van de poging en voorbereidingshandelingen wordt de kring van strafbare feiten uitgebreid.

Het tweede aspect dat begrenzend werkt op de uitbreiding van strafrechtelijke aansprakelijkheid is het dubbele opzet dat voor deelneming is vereist. Het opzet op het grondfeit wordt bij elke deelnemingsvorm iets anders ingekleurd. Aangezien het opzet bij de begrenzing van de deelnemingsvormen een belangrijke rol speelt, zal ook kort worden ingegaan op hoe het opzet in het strafrecht getoetst wordt.

Op het opzetvereiste bij medeplegen wordt in blok A2 ingegaan en die bij medeplichtigheid in blok A3.

■ *Nuttige link*

Y. Buruma, 'De gedraging als element van het strafbare feit', DD 2006, 58, p. 806-819

CASUS 2

Woninginbraak II

Piet en Jan zijn van plan nog een woninginbraak te plegen. Zij hebben een nieuwe woning op het oog waar zij willen inbreken. Zij vragen wederom Dirk om hulp. Dit keer vertellen zij hem over hun plan om in te breken en vragen hem of hij ze naar de woning wil brengen. Dirk stemt hiermee in. Hij brengt hen naar de woning. Piet en Jan breken in en vertrekken met de buit.

- a Hoe dient de rol van Dirk te worden gekwalificeerd?

- b Wat verandert er (mogelijk) aan de kwalificatie indien wordt uitgegaan van de volgende feiten en omstandigheden. Dirk heeft het plan opgevat om in te breken in een woning. Hij informeert hierover Piet en Jan en zij stemmen in met het plegen van de woninginbraak. Op de dag zelf brengt Dirk hen naar de woning, wacht tot zij terugkomen met de buit en chauffeert ze weer richting huis. Zij verdelen na afloop de buit. Hoe kan de rol van Dirk in dit geval worden gekwalificeerd?

Smidt [5] omschrijft medeplegen als het verrichten van een daad die of tot het wezen van het misdrijf behoort óf rechtstreeks op het resultaat gericht is waaruit het misdrijf bestaat. De eerste volzin ziet op formele delicten, de misdrijven die reeds zijn voltooid door de enkele handeling. De tweede volzin ziet op materiële delicten waarbij het misdrijf eerst voltooid is wanneer de handeling een bepaald gevolg heeft. Het uitgangspunt van de wetgever was dat de medepleger rechtstreeks meewerkte aan de totstandkoming van het delict in samenwerking met anderen. De medepleger verricht een constructieve handeling, een handeling die het delict ‘vormt’, zoals bijvoorbeeld bij brandstichting, de brand ‘stichten’, zo illustreert Van Toorenberg [6]. Voor medeplegen was voldoende (en vereist) dat de betrokkene rechtstreeks tot het plegen van het delict meewerkte (HR 23 april 1850, W 1146; HR 16 december 1862, W 244 en HR 15 oktober 1867, W 2961). Veel meer handvatten heeft de wetgever niet willen geven.

De wetsbepaling van medeplegen luidt als volgt:

Art. 47 Wetboek van Strafrecht

1. *Als daders van een strafbaar feit worden gestraft:*
 - 1° *zij die het feit plegen, doen plegen of medeplegen;*
 - 2° *zij die door giften, beloften, misbruik van gezag, geweld, bedreiging, of misleiding of door het verschaffen van gelegenheid, middelen of inlichtingen het feit opzettelijk uitlokken.*
2. *Ten aanzien van de laatsten komen alleen die handelingen in aanmerking die zij opzettelijk hebben uitgelokt, benevens hun gevolgen.*

Uit de wettekst kan niet bijster veel worden afgeleid. Het medeplegen heeft dan ook zijn vorm en inhoud voornamelijk gekregen in de rechtspraak. Tegenwoordig spreekt de Hoge Raad over ‘een zodanige bewuste en nauwe samenwerking dat sprake is van medeplegen’ (HR 5 maart 2013, ECLI:NL:HR:2013:BZ2942). Dit criterium zal in deze cursus als uitgangspunt worden aangehouden.

■ **Bewuste en nauwe samenwerking**

Het opzet op de deelnemingsgedraging uit zich bij medeplegen in opzettelijke samenwerking (bewuste en nauwe samenwerking). Door De Hullu [7] en Remmelink [8] wordt betoogd dat opzet in de zin van noodzakelijkheidsbewustzijn vereist is, wederzijds weten dát wordt samengewerkt. Het samenwerkingsopzet kan blijken uit een plan met – al dan niet – een bepaalde taakverdeling, (kortstondig) overleg, maar kan ook blijken uit een ‘understanding’ gericht op een gezamenlijk doel en kan onder omstandigheden stilzweigend geschieden. De samenwerking dient om van strafbaar medeplegen te kunnen spreken ook gericht te zijn op het grondfeit dat gerealiseerd wordt. De factoren die bij de beoordeling van de bewuste en nauwe samenwerking een rol kunnen spelen komen in Blok B aan de orde.

■ **Schuldverband**

Uitgangspunt is dat de medepleger het vereiste opzet van de pleger volgt ten aanzien van de bestanddelen waarop hij opzet dient te hebben [9]. Dit is te verklaren tegen de achtergrond dat de medepleger in de plaats komt van de pleger en ook hoofdveroorzaker is van de totstandkoming van een delict [10]. Het gevolg hiervan is dat ook voor de medepleger de delictsomschrijving bepalend is voor het schuldverband. Het schuldverband ziet op de relatie tussen het opzet en de objectieve bestanddelen van een delictsomschrijving. Bij delictsomschrijvingen die opzet vereisen is het schuldbestanddeel doorgaans aangeduid met het woord ‘opzettelijk’ en zal voorwaardelijk opzet op het grondfeit voldoende zijn (zie bijvoorbeeld HR 8 mei 2001, ECLI:NL:HR:2001:AB1472, *NJ* 2001, 480 en HR 14 oktober 2003, ECLI:NL:HR:2003:AJ1396, *NJ* 2004, 104).

■ **Voorbeeld**

Een voorbeeld om dit te verhelderen. De delictsomschrijving van doodslag luidt: ‘Hij die *opzettelijk* een ander van het leven berooft, wordt, als schuldig bevonden aan doodslag, gestraft met een